

De populatie-omvang (broedparen) van enkele weidevogelsoorten in Nederland en de omliggende landen

G. van Dijk*)

In 1977 werd voor het eerst een enquête gehouden onder medewerkers van het Staatsbosbeheer om te komen tot een landelijk overzicht van de populatie-omvang van enkele belangrijke weidevogelsoorten.

Er stonden toen reeds enkele regionale avifauna's ter beschikking. Terwijl door verschillende oorzaken de uitwerking van de verzamelde gegevens vertraging opliep, groeide de hoeveelheid beschikbare gegevens, zodat nu, in 1982, over een grote hoeveelheid cijfermateriaal kan worden beschikt. Hetzelfde geldt voor de gegevens met betrekking tot andere landen.

In dit overzicht beperken wij ons tot een elftal soorten: Kievit, Scholekster, Grutto, Tureluur, Watersnip, Kemphaan, Wulp, Slobeend, Zomertaling, Zwarte Stern en Kwartelkoning. Van deze soorten is relatief veel bekend, daar ze bij de meeste weidevogelinventarisaties worden 'meegenomen'.

Dit is veelal niet het geval bij soorten als Veldleeuwrik, Graspieper, Gele Kwikstaart en de zeer algemene Wilde Eend.

Niettemin kunnen gegevens van deze soorten, indien voorhanden, wel degelijk belangrijke indicaties voor het natuurbehoud opleveren. Zo wijst de zeer sterke achteruitgang (95%) van de Gele Kwikstaart in bijvoorbeeld het Eemland (Van der Linde et al 1975, Staatsbosbeheer 1980) er op, dat wij hier te maken hebben met een zogenaamde 'critische soort'.

Ook van soorten als Vissie, Kuifeend, Krooneend, Patrijs en dergelijke zouden gegevens welkom zijn. Deze zijn nu echter niet verzameld.

*) de auteur is werkzaam bij Staatsbosbeheer, Consulentenschap voor het Natuurbehoud in de provincie Utrecht.

'Wippende' Kievit. In Nederland de algemeenste weidevogel.

Foto: Oene Moedt.

Beschikbaar materiaal

De aard van het per provincie of landsdeel beschikbare materiaal loopt zeer uiteen. Van sommige provincies is zojuist een recenter overzicht verschenen, terwijl van andere het beeld moest worden opgebouwd aan de hand van een groot aantal deelrapporten of zelfs van ruwe schattingen op basis van erg gebrekkelijk materiaal. Per landsdeel wordt hiervan een nadere verantwoording gegeven.

Op de betrouwbaarheid van de verschillende bronnen is in het algemeen niet ingegaan. Enerzijds zijn gegevens van sterk achteruitgaande soorten als Kemphaan, Watersnip en Zomertaling snel verouderd (te hoog), anderzijds kunnen bij inventarisatie niet onbelangrijke onderschattingen voorkomen. Deze laatste zijn onder meer afhankelijk van keuze van bezoekdata, bezoekfrequentie, de wijze van het terrein aflopen en ervaring van de teller. Hierop wordt door de auteur nader ingegaan in een drietal in de literatuurlijst genoemde publicaties (Van Dijk 1981 a & b, Knol & Van Dijk 1981). Het effect van de teldatum komt vooral duidelijk naar voren bij Beintema & Van den Bergh (1976) en Tanger (1981 a).

Daarnaast kunnen grote schommelingen in de werkelijke aantallen voorkomen, die het soms een hachelijke zaak maken om gegevens van gebieden die in verschillende jaren zijn geïnventariseerd, bij elkaar op te tellen. Het is de bedoeling dit in een afzonderlijk artikel over de provincie Utrecht nader aan de orde te stellen.

Het is wel goed dat men op de hoogte is van de ruime marges, welke men reeds bij de uitkomsten van inventarisaties moet denken. Waar het gaat om ramingen van slechts ten dele onderzochte gebieden, moet men een nog grotere slag om de arm houden. De in de tabellen genoemde marges zijn echter alleen de in de bronnen aangegeven marges. Deze hebben misschien alleen betrekking op de extrapolaties en niet op telfouten bij de daadwerkelijke inventarisaties. Het is overigens niet uitgesloten dat een deel van de fouten gecompenseerd wordt door andere fouten.

In dit verband is het interessant dat de aantallen van circa 34000 ha in de provincie Utrecht voor de jaren 1975-1982 (zie bespreking 'Midden-Nederland') voor Kievit, Grutto en Tureluur zeer dicht bij de aantallen van 1967-1970 lagen. De verhouding was respectievelijk 1, 3, 1,0 en 0,9. Dit zou kunnen wijzen op zowel een afvlakking van de effecten van de hiervoor genoemde aantalschommelingen en lokale voor- of achteruitgang als van verschillen in de betrouwbaarheid van tellingen, wanneer men de gegevens van grote arealen samenvoegt. Dit geldt natuurlijk alleen voor soorten waarvan de aantallen in de beschouwde periode niet ingrijpend zijn veranderd terwijl ook de gebieden in 'Midden-Nederland' waar bij deze drie soorten sterke achteruitgang optrad (onder andere Alkasserwaard) buiten beschouwing zijn gebleven.

Dit artikel had niet tot stand kunnen komen,

zonder de zeer bereidwillige medewerking van:

K. van Schaarenburg (Groningen), A. Timmerman (Friesland), A.J. Dijkse (Texel), A.J. van Dijk (Drenthe), J. Kleuver en G.J. Gerritsen (Overijssel), H.A. Meek (Twente), J. Grotenhuis (ISP-gebied in Overijssel en Gelderse Achterhoek), P. Aukes (Gelderland), T.J. van Gent (polder Oosterwolde), W.F. Alleijn (basisgegevens Avifauna Midden-Nederland), J. van Dijk en F. Majenburg (West-Nederland), G. Slob (Zeeland), A. Smit (Noord-Brabant), P. Bossenbroek (Limburg), L.M.J. van den Bergh (Grote rivieren en Gelderland), H. Voet (België), A. de Jong (literatuur Zweden), F. Ziesemer (Sleeswijk - Holstein en literatuur Duitsland).

Groningen, inclusief de gehele Lauwersmeerpolder

Van deze provincie is in 1982 een berekening van de populaties uitgevoerd door de PPD (K. van Schaarenburg et al), op basis van gegevens van de PPD, het SBB (W. Weijman, S. Braaksmā) en het rapport inzake de Lauwersmeer van P. Esselink (1978).

De opgegeven aantallen zijn:

Kievit	10.000	—	11.000
Scholekster	7.400	—	7.800
Grutto	5.300		
Tureluur	2.750		
Watersnip	310	—	320
Kemphaan	200	—	300
(waarvan 35 — 40 buiten de Lauwersmeer)			
Wulp	6	—	12
Sloboend	370	—	390
Zomertaling	80	—	100
Zwarte Stern	130	—	150
Kwartelkonink	50	—	160

(voornamelijk Dollardpolders, in 1979 daar 130!)

Friesland (exclusief Lauwersmeer en eilanden)

Een recente totaalschatting voor Friesland is uitgevoerd door Timmerman (1980). Deze cijfers hebben betrekking op extrapolaties op basis van verspreid over heel Friesland uitgevoerde tellingen van ruim 35.000 ha. Er waren slechts circa 10 (ervaren) tellers bij betrokken, die elk terrein minstens drie maal bezochten.

De schattingen van Timmerman zijn in de eerste kolom vermeld, tezamen met een schatting van het aantal Wulpen in Zuid- en Zuidoost-Friesland van A.J. van Dijk (brief).

De Bond van Friese Vogelbeschermingswachten (BFVW) geeft in het jaarverslag over 1981*) eveneens cijfers op voor in totaal circa 40.000 ha. Indien dit areaal overeen zou komen met het gemiddelde van Friesland (hetgeen verre van zeker is), zouden wij deze aantallen ongeveer met een factor 5 moeten vermenigvuldigen om een beeld van heel Friesland te krijgen. Of dit verantwoord is, is twijfelachtig, maar ter illustratie is het resultaat toch als aparte kolom vermeld. Akkerbouwgebieden zijn daarbij buiten beschouwing gebleven.

Vervolgens is de totaalschatting van Mulder (1972), gebaseerd op tellingen van 9% van het grasland, vermeld.

Ten slotte zijn ook de cijfers, zoals voor een viertal soorten vermeld door Hulscher (1970) opgenomen.

*) Peetsma (1982)

Ons land herbergt de Grutto de grootste populatie van West-Europa.

Foto: Öene Moedt.

	Timmerman en Van Dijk (Wulp)	circa 5 x de aantallen van 40.000 ha (BFW.)	Mulder	Hulscher
Kievit	45.000	ca 56.000		60.000
Scholekster	22.000	ca 24.000		20.000
Grutto	55.000	ca 39.000	42.000	55.000
Tureluur	9.500	ca 12.000		> 8.000
Watersnip	3.000	ca 2.500		
Kemphaan	425	ca 1.000		
Wulp	300-400	ca 350		
Slobeend	3.000			
Zomertaling	300	ca 300		
Zwarte Stern	?	ca 300		
Kwartelkoning	15	ca 10		

Hoewel kolom 2 eigenlijk niet als totaalschatting mag fungeren (wij weten niet in hoeverre deze cijfers representatief zijn) is toch opvallend dat voor de Kievit, Scholekster, Grutto, Tureluur, Watersnip, Wulp en Zomertaling, de aantallen steeds in de zelfde orde van grootte liggen als die van de eerste kolom. Ook de cijfers van Hulscher sluiten mooi aan bij de andere cijfers, het minst echter voor wat betreft de Kievit.

In de landelijke schatting zijn de cijfers van de eerste kolom gebruikt, daar deze én redelijk recent én speciaal voor dit doel berekend zijn. Alleen voor de Grutto is een marge van 40.000 - 55.000 aangehouden.

Waddeneilanden

Van de Waddeneilanden stonden de volgende bronnen ter beschikking:

Texel

Inventarisatiegegevens van heel Texel uit 1974 (Dijksen & Dijksen 1977) recente gegevens van een deel van het eiland (Hirschi 1982) en een, op verzoek geleverde, totaalschatting voor 1981 (brief A.J. Dijksen). Laatstgenoemde schatting (volgens Dijksen

in verband met achteruitgang nog aan de hoge kant) is in de tabel vermeld.

Vlieland

Alleen van de Scholekster is een recente telling bekend (Swennen & De Bruijn 1980). Het opgegeven aantal van 897 ten oosten van het Posthuis is, in overleg met G.C. Boere (Staatsbosbeheer) naar boven afgerond tot 1.000 voor heel Vlieland. Voor de overige soorten is afgegaan op Spaans & Swennen (1968).

Terschelling

De aantallen zijn ontleend aan het ontwerp-beheersplan voor het relatie-notagebied Terschelling (1980, gegevens Staatsbosbeheer, waarschijnlijk van eind jaren zeventig). Het aantal van de Tureluur is waarschijnlijk te laag, daar deze soort ongetwijfeld ook op de Boschplaat broedt.

Mooser (1973) vermeldt voor Schiermonnikoog dat daar 2/3 deel van de Tureluurs in de polder broedt. Wanneer wij dit ook voor Terschelling aannemen, dan zou de eilandpopulatie 1 1/2 x 340, dus circa 500 paar bedragen. Dit aantal is in de tabel vermeld.

**) Van der Ploeg et al (1977) noemen deze soort een 'vrij schaarse broedvogel', wat betekent: 25 — 250 broedparen.

	Texel	Vlieland	Terschelling	Ameland	Schierm.oog	Totaal
Kievit	1.300	50	400	600	300	2.700
Scholekster	3.000	1.000	1.600	800	1.200	7.600
Grutto	290*	20	220	270—320	40	850
Tureluur	360**	≥ 80	500	230	240	1.400
Watersnip	20	5	25	30—35	20—40	100—120
Kemphaan	10***	7—10	7	?	6	30?
Wulp	120	20—30	230	60	50	500
Slobeend	80	50	?	35	50	250—300
Zomertaling	—****	≤ 10	?	≤ 20	5?	20—30?
Zwarte Stern	—	—	(—)	—	—	(—)
Kwartelkoning	—	—	?	3—4	?	?

* Volgens Dijkse & Dijkse (1977) in 1974 : 400

** Volgens Dijkse & Dijkse (1977) in 1974 : 500

*** Volgens Dijkse & Dijkse (1977) in 1974 : 30

**** Volgens Dijkse & Dijkse (1977) in 1974 : 8

Ook wanneer wij aannemen dat de Boschplaat ongeveer 1½ maal zoveel Tureluurs zou herbergen als de Oosterkwelder op Schiermonnikoog volgens Van Dijk & Bakker (1980), zouden wij 1½ x (120 à 150) = 180 à 225 exemplaren extra mogen rekenen en komen wij op ruim 500 paren uit.

Het aantal Scholeksters in de polder bedroeg circa 550 paar. Indien wij aannemen dat dit, evenals op Schiermonnikoog, ongeveer 1/3 deel van het totaal is, dan komen wij op circa 1.600 paren (opgenomen in de tabel).

Het aantal Wulpen is ontleend aan Glutz von Blotzheim et al (1977).

Ameland

Alle aantallen zijn ontleend aan Valk (1976).

Schiermonnikoog

Van Schiermonnikoog is relatief veel bekend. Van het hele eiland zijn er opgaven van Mooser (1973) en Van Dijk (1974), van de Banckspolder van Timmerman Azn. (1979) en van de Oosterkwelder van Van Dijk & Bakker (1980). Voor Kievit, Scholekster en Wulp is afgegaan op Van Dijk (1974), terwijl bij de Grutto, de Tureluur en de Kemphaan rekening is gehouden met de door Timmerman gevonden lage-

re cijfers. Overigens zal de achteruitgang nog wel verder zijn gegaan, gezien de moderne bedrijfsvoering op dit eiland. Het aantal van Watersnip is onduidelijk, daar het aandeel van de polder en dat van duinvallen en dergelijke niet bekend is.

Drenthe

Van Drenthe zijn recente cijfers beschikbaar in het zeer onlangs uitgekomen boek 'Vogels van Drenthe' (Van Dijk & Van Os 1982). Deze volgen hieronder.

Kievit	10.000	—	11.000
Scholekster	4.000	—	4.500
Grutto	5.000	—	5.100
Tureluur	700	—	750
Watersnip	500	—	600
Kemphaan	100	—	120*
Wulp	1.100	—	1.200
Slobeend	250	—	300
Zomertaling	50**		
Zwarte Stern	125***		
Kwartelkoning	10	—	16****

* In 1980 voornamelijk in nog één gebied bij het Leekstermeer.

** In 1975—1977 80-90 paar en in 1979-1980 50 paar.

*** In 1975-1976 245 paar en in 1980 125 paar.

**** Schriftelijke opgave A.J. van Dijk.

Kan zich goed handhaven en breidt zich in het binnenland zelfs uit. Parende Scholeksters.

Foto: J. Brinkkemper.

Overijssel (exclusief het gebied van de Vogelwerkgroep Grote Rivieren)

Van deze provincie is het beeld opgebouwd aan de hand van een aantal deelinventarisaties. Ter beschikking stonden de volgende bronnen:

- Inventarisaties van delen (<14%): van de IJsseldelta van G.J. Gerritsen, A.M. Hottinga, H.J. van Vliesteren, J. Lok en J. Philippona (brief G.J. Gerritsen).
Op basis daarvan is een ruwe totaalschatting gedaan.
- Inventarisaties van een deel van het ISP-gebied in Overijssel (1976): het Reestdal, het Vechtdal en de ruilverkavelingsblokken Dedemsvaart en Den Ham (brief J. Grotenhuis).
- Een totaalschatting voor een gebied van 124.500 ha in Twente op basis van tellingen van de Vogelwerkgroep Twente in de periode 1973-1978 (brief H.A. Meek).
- Gegevens inzake Wieden en Weerribben van respectievelijk R. Veldkamp (1982) en van S. Bakker en D. Woets (schatting 1982), ontvangen via G.J. Gerritsen.
- Een opgave van 5.300 ha bij Staphorst en Rouveen, in 1982 geïnventariseerd door G.J. Gerritsen (brief).

Een ruwe schatting voor Salland en omgeving is verkregen door extrapolatie van de telresultaten van een deel van de ruilverkaveling

Salland-West (7.000 ha) van Braaksma (1978) door G.J. Gerritsen.

Gegevens met betrekking tot de graslanden in Noordwest-Overijssel (12.900 ha) zijn ontleend aan een recent PPD-rapport (Gerritsen 1981).

Ten slotte is in het zo verkregen totaalbeeld nog het commentaar verwerkt van G.J. Gerritsen (PPD - Overijssel).

Opmerkelijk is dat het aantal Grutto's (circa 8.700) belangrijk lager is dan de door Mulder (1972) opgegeven circa 17.000 paar voor het beschouwde gebied. Ten dele kan dit geweten worden aan de achteruitgang van weidevogelgebieden, als bijvoorbeeld de polder Mastenbroek (Timmerman 1973), maar daarnaast moet het ook toegeschreven worden aan de zeer geringe oppervlakte daadwerkelijk geïnventariseerd grasland. Zo is in Overijssel destijds 2,3% van het grasland geteld, tegen bijvoorbeeld 24,4% in Utrecht.

Gelderland (exclusief het gebied van de Werkgroep Grote Rivieren)

Aldus komen wij tot het volgende beeld:

	IJssel- delta*	Weerribben -Wieden	Staphorst- Rouveen	Reest- en Vechtdal Rvk. Dedemsvaart en Den Ham	Twente	Salland c.a.	Graslanden NW-Over- ijssel	Totaal
Kievit	2.700?	450-500	160-180	1.650	2.000**	5.500?	2.200	15.000
Scholekster	700?	200	335-365	350	200**	600?	820	3.200
Grutto	3.600?	450-500	400	700	400-500	1.500?	1.600	8.700
Tureluur	450?	50-75	22	130	90-100	75?	240	1.100
Watersnip	15?	100-150	1	100	40	20?	6	280-330
Kemphaan	10?	>5	—	3-4	—	—	4	± 20
Wulp	45?	340-375	365-394	130	210-230**	350?	40	1.500-1.800
Slobeend	125?	80	12	16-20	20-25	12?	100	350
Zomertaling	20?	35	4	12	2-4	2?	35	110
Zwarte Stern	25?	200-230	—	?	15-25	?	—	230-260
Kwartelkoning	> 5?	?	—	?	—	?	—	<10?

* exclusief het gebied van de Avifauna Grote Rivieren.

** mogelijk aan de lage kant.

De laatste cijfers van de Zomertaling liggen iets hoger dan die van Telxela (1979). In 1983 nog wat meer?

Foto: Frits van Daalen.

	Achterhoek	Arkemheen	Randmeer- kust	Ooster- wolde	Oost- Veluwe	Centrale Veluwe	Totaal- schatting (incl. Vallei)
Kievit	6.300-6.750	300	200?	140	1.500?	390	9.000-10.000
Scholekster	350-400	85	30	150	80?	20	± 800
Grutto	700-750	750	400	250	300?	50	± 2.600
Tureluur	ca 10	≥ 130	150	80	10?	4	400
Watersnip	ca 10	50	—	10-15	15?	18	100
Kemphaan	—	60	30	5-10?	—?	—	100*
Wulp	400-450	—	—	—	4?	105	500-550
Slobeend	—	85	14	25-50	—?	—	140**
Zomertaling	<5	12	5	5-15	—?	—	25
Zwarte Stern	—	—	—	—	—?	—	—
Kwartelkoning	—	—	—	—	—?	—	—

* Dit aantal lijkt Van den Bergh (brief) aan de hoge kant, gezien de achteruitgang van deze soort.

** Dit aantal lijkt Van den Bergh (brief) te laag mede gezien de vooruitgang van deze soort, die volgens hem op vele plaatsen optreedt.

De totaalschatting is opgebouwd aan de hand van uitlopende bronnen.

Voor de Achterhoek (exclusief Lijmers) is op verzoek een schatting verstrekt door J. Grotenhuis (mede op basis van Grotenhuis, 1980), aangevuld met gegevens, verstrekt door P. Aukes. Voor de polder Arkemheen zijn de cijfers van Jonkers, Van Dijk & Braaksma (1981) gebruikt. Voor de randmeerkust tussen Harderwijk en Elburg is gebruik gemaakt van de gegevens van Van Dijk (1972) en Bontenbal (1979). Voor de polder Oosterwolde is op verzoek een schatting verstrekt door T.J. van Gent (Staatsbosbeheer).

Voor een ruwe schatting van de Oost-Veluwe is gebruik gemaakt van gegevens van de Vogelwerkgroep Oost-Veluwe (Vogelwerkgroep Oost-Veluwe 1979, Homan 1980).

Cijfers met betrekking tot de centrale Veluwe zijn ontleend aan Van den Bergh (1978).

Van de Gelderse Vallei waren vrijwel geen gegevens beschikbaar. Een ruwe schatting voor dit gebied is verwerkt in het totaal.

Hierboven staan de aantallen vermeld.

Het gebied van de Vogelwerkgroep Grote Rivieren

De gegevens zijn ontleend aan het boek 'Vogels van de Grote Rivieren' (Vogelwerkgroep Grote Rivieren, 1979). Het gebied omvat de gehele Betuwe, het Land van Maas en Waal, de Lijmers, alle in en tegen dit gebied aan gelegen uiterwaarden aan weerszijden van de rivieren, de IJsseluiterwaarden en het gebied tussen de IJsseldijk en de spoorlijn Zwolle-Kampen.

Kievit	9.200 — 9.300
Scholekster	740 — 750
Grutto	3.100 — 3.200
Tureluur	460 — 470
Watersnip	340 — 350
Kemphaan	circa 40
Wulp	35 — 40
Slobeend	670 — 690
Zomertaling	350 — 400
Zwarte Stern	150 — 160
Kwartelkoning	10 — 50*

* 1969-1978 respectievelijk 214, 131, 33, 126, 105, 36, 17, 9, 46 en 48 paar.

Midden-Nederland

In de 'Avifauna van Midden-Nederland' (Alleijn et al 1971) werden de provincie Utrecht, de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, het Gooi en de Noordhollandse Vechtstreek en de Gelderse Vallei ten zuiden van de lijn Ede-Veenendaal, behandeld. Daar de inventarisaties voornamelijk in de jaren 1967-1970 plaats hebben gevonden, is getracht een nieuwe schatting op te stellen.

Allereerst is rekening gehouden met de zeer sterke achteruitgang van alle soorten, behalve de Scholekster, in de Alblasserwaard (De Gelder 1980) en in de Vijfheerenlanden (Staatsbosbeheer, Consulentenschap Natuurbehoud-Zuid-Holland 1979).

Op basis van vele tellingen van voornamelijk

De schattingen van het aantal broedparen van de Wulp lopen in ons land van 3000-5000 paar.

Foto: P. van der Wolf.

het Staatsbosbeheer*** In de jaren 1975-1982 is een herziene aantalschatting uitgevoerd voor telgebieden van in totaal circa 34.000 ha in de provincie Utrecht.

*** De Lopikerwaard is geteld door C. van Leeuwen en S. Braaksma ten behoeve van het Sovon. Deze gegevens zijn samengevat door het Staatsbosbeheer, Consulentenschap Natuurbehoud in de provincie Utrecht (1977).

Indien de ontwikkelingen in de aantallen in het Eemland (± 5.500 ha) niet sterk afweek van die in de rest van de provincie (voorzoover bekend) dan werd de gevonden vermenigvuldigingsfactor toegepast op het gehele gebied, uitgezonderd de Alblasserwaard en een deel van de Vijfheerenlanden.

Dit was alleen het geval bij de Kievit (1,3) en de Grutto (1,0). De Scholekster was gemiddeld 2,0 maal zo talrijk geworden, buiten het Eemland zelfs 2,4 maal. Bij de Tureluur was deze factor 0,9 maar buiten het Eemland 1,1. Bij de Watersnip waren deze getallen 0,1 en 0,6 (dus: in Eemland veel sterker achteruitgegaan dan elders). Bij de Slobeend waren ze 1,2 en 1,9. Deze soort lijkt op basis van steekproeven namelijk flink achteruitgegaan in Eemland, (hetgeen het gemiddelde drukt tot 1,2) maar is elders toegenomen. De Zomertaling ten slotte is sterk achteruitgegaan. Het aantal is gemiddeld nog slechts 0,2 maal het aantal van Alleijn et al (1971) en 0,4 maal het aantal buiten het Eemland.

Van de zeer sterk achteruitgegaane Kemphaan is een nieuwe schatting uitgevoerd. Van de Zwarte Stern waren onvoldoende gegevens bekend om een nieuwe schatting uit te voeren. In Wilnis, Mijdrecht en Kamerik liep de stand van circa 135 naar circa 20. Hoe dit in de moerasgebieden was is thans niet te overzien.

De ontwikkelingen verschillen nog zeer van gebied tot gebied. In de Zuidhollandse gebieden is een achteruitgang van alle soorten behalve de Scholekster vastgesteld en in het Eemland een sterke achteruitgang van de meest kritische soorten. In sommige andere gebieden lijkt sprake te zijn van een toename van bepaalde soorten. Ook kunnen grote aantalschommelingen optreden. Met dit laatste is bij de berekening geen rekeninggehouden: er is eenvoudig afgegaan op het meest recente materiaal.

Hieronder volgen nu de cijfers van Alleijn et al (1971) en de nieuwe schattingen.

	Avifauna	nieuwe schatting
Kievit	9.800 — 9.900	11.500
Scholekster	1.125 — 1.175	2.800
Grutto	7.650 — 8.000	6.300
Tureluur	1.330 — 1.420	1.250
Watersnip	1.080 — 1.140	200 — 350
Kemphaan	300 — 400	30 — 40
Wulp	7 — 12	?
Slobeend	845 — 945	1.100
Zomertaling	1.000 — 1.100	200 — 300
Zwarte Stern	600	<500
Kwartelkoning	tientallen	?

* vermoedelijk slechts enkele en ten dele nog vallend onder het gebied 'Grote Rivieren'.

De Scholekster groeit tegen de verdrukking in.
Foto: Henk Harmsen.

Ook moet er nog op gewezen worden dat relatief kleine veranderingen, bijvoorbeeld een factor 1,3 (Kievit), heel goed te maken kunnen hebben met een betere teltechniek en niet persé op vooruitgang hoeven te wijzen. Deze hele materie is dermate interessant dat het de bedoeling is hieraan een afzonderlijk artikel te wijden.

Er is sprake van een kleine overlapping met het gebied van de Grote Rivieren (uiterwaarden Vreeswijk-Rhenen). Voor de totaalschatting van Nederland heeft dit echter weinig gevolgen.

Het meest opvallend zijn hier dus de verdriedouwing van het aantal Scholeksters en een sterke afname van Watersnip, Kemphaan en Zomertaling.

Noord-Holland Noord

Van Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal, zijn nu reeds twee inventarisatieronden achter de rug (Zomerdijs et al 1971, Werkgroep Weidevogels Noord-Holland Noorderkwartier 1982).

In onderstaande tabel zijn deze cijfers weergegeven.

	Zomerdijs et al (1971)	WV NHN (1982) Zomerdijs (1978), Tanger & Zomerdijs (1980)
Kievit	12.000 — 13.000*	$\geq 18.000^*$
Scholekster	6.000 — 6.500	13.000
Grutto	$\pm 12.500^{**}$	8.000**
Tureluur	≥ 3.500	3.300
Watersnip	450 — 475	430
Kemphaan	950 — 1.000	350
Wulp	± 175	?
Slobeend	2.500 — 2.750	?
Zomertaling	750	125
Zwarte Stern	± 300	± 70
Kwartelkoning	—	(—)

* Volgens de Werkgroep Weidevogels Noord-Hollands Noorderkwartier geen werkelijke toename, maar onderschatting in 1971.

** Achteruitgang zowel door verminderde dichtheden als areaalverlies.

Dit geeft een interessant beeld van de veranderingen in circa 10 jaar in de populaties van de vijf steltlopersoorten. Van de Zomertaling en de Zwarte Stern zijn eveneens recente schattingen beschikbaar (Zomerdijk 1978, Tanger & Zomerdijk 1980).

Opvallend zijn vooral de zeer sterke achteruitgang van de Kemphaan en de Zwarte Stern en de achteruitgang van de Grutto.

'West-Nederland'

In het boek 'Randstad en broedvogels' (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland 1981) worden recente aantalschattingen op basis van inventarisaties in de jaren 1973-1978 gegeven. Het betrokken gebied omvat de provincie Zuid-Holland, zonder Alblasserwaard en Vijfheerenlanden ('Midden-Nederland') en bijna het gehele deel van de provincie Noord-Holland, dat ten zuiden van het Noordzeekanaal ligt.

De laatste jaren treedt in Zuid-Holland een opvallende achteruitgang op van weidevogels (onder andere Staatsbosbeheer-Natuurbehoud-Zuid-Holland 1979). De achteruitgang buiten ruilverkavelingsgebieden gaat bijna net zo snel als er binnen (F. Maijenburg Staatsbosbeheer, brief).

Aan de hand van gegevens met betrekking tot de achteruitgang van een deel van Zuid-Holland van het Staatsbosbeheer is door J. van Dijk, één der auteurs van 'Randstad en broedvogels', een raming gemaakt van de aantallen anno 1981. Deze cijfers zijn verwerkt in het

landelijk totaaloverzicht. Een uitzondering is hierbij gemaakt voor de Kievit. Naar aanleiding van de opmerking van F. Maijenburg, dat het beeld van deze soort onduidelijk is (plaatselijk voor- elders achteruitgang) is voor de Kievit het aantal uit 'Randstad en broedvogels' gehandhaafd. Ook voor Wulp en Zwarte Stern zijn cijfers van 'Randstad en broedvogels' gebruikt.

Zeeland

Van Zeeland is een schatting uit 1977 beschikbaar op basis van inventarisaties van het Sovon, per brief verstrekt door G.J. Slob (Staatsbosbeheer). Hierna volgen de aantallen op basis van gegevens van het Sovon met brede marge en in de tweede kolom het aantal (in het algemeen zonder marge) dat volgens Slob het werkelijke aantal het best benadert.

	SOVON	Slob
Kievit	4.000 — 8.000	6.000
Scholekster	2.000 — 4.000	4.000
Grutto	150 — 250	175
Tureluur	2.000 — 4.000	3.500 — 4.000
Watersnip	25 — 50	40
Kemphaan	10 — 25	15
Wulp	10 — 25	12
Slobeend	150 — 250	250
Zomertaling	10 — 25	15
Zwarte Stern	—	—
Kwartelkoning	—	—

Noord-Brabant

Noord-Brabant was een van de eerste gebieden waarvan een avifauna is verschenen (Van Erve et al 1967). Daar de gegevens minder exact zijn dan in meer recente overzichten (waarschijnlijk onderschattingen) en bovendien veranderingen kunnen zijn opgetreden (bijvoorbeeld achteruitgang bepaalde soorten, vooruitgang Scholekster), is getracht voor sommige soorten tot een herziening te komen, zij het dat deze een zeer globaal karakter draagt. Dit is gebeurd in overleg met A. Smit (Staatsbosbeheer) en met gebruikmaking van gegevens van Braaksma (1981). Hieronder volgen de aantallen van Van Erve et al (1967), de schatting voor Noord-Brabant

Hieronder volgen beide schattingen.

	Randstad en broedvogels	Schatting 1981 J. van Dijk
Kievit	15.000 — 18.000	12.000
Scholekster	5.700 — 6.800	5.700
Grutto	8.300 — 9.800	6.500
Tureluur	2.600 — 3.200	2.100
Watersnip	140 — 220	'zeer weinig'
Kemphaan	80 — 130	≤ 50
Wulp	220 — 260	
Slobeend	2.800 — 3.600	3.000
Zomertaling	750 — 1.000	250
Zwarte Stern	290 — 330	
Kwartelkoning	?	

Inleiding tot de copulatie van de Tureluur.

Foto: J. Brinkkemper.

	Van Erve et al (1967)	Mulder (1972)	huidige raming
Kievit	1.500 — 2.000		10.000 — 15.000?
Scholekster	80 — 80		500 — 1.000?
Grutto	600 — 900	2.250	2.000?
Tureluur	≥ 130		130?
Watersnip	vrij schaars = 40 — 400		?
Kemphaan	op 3 plaatsen		—
Wulp	> 400		400?
Slobeend	120		100?
Zomertaling	160		50?
Zwarte Stern	≥ 150		?
Kwartelkoning alleen gemeente Werkendam			?

van de Grutto van Mulder (1972) en de huidige raming.

De aantalsherzieningen zijn het belangrijkste bij Kievit, Scholekster, en in mindere mate, Grutto. Braaksma (1981) trof in een ruilverkavelingsgebied van circa 10.000 ha, voornamelijk heide-ontginningen en wat gedegradeerde beekdalen, minstens 900 paar Kieviten, 40 paar Scholeksters en minstens 200 paar Grutto's aan. Hoewel dit een wankelende basis is voor een totaalschatting, werd hierin toch voldoende aanleiding gevonden om de totalen van deze soorten grondig te herzien. Interessant is dat het aantal Grutto's goed overeenstemt met dat van Mulder, dat overigens ook op een kleine steekproef (1,5% van het grasland, dat wil zeggen 2.200 ha, maar wel over verschillende landschappen verspreid) is gebaseerd.

Limburg

Van Limburg staan slechts zeer onvolledig gegevens ter beschikking. Hens (1965) geeft weinig cijfermateriaal, maar wel een indruk over de verspreiding en de orde van grootte van de aantallen. Mulder (1972) geeft een schatting van het aantal paren Grutto's op basis van inventarisatie van 2% van het grasland (1.040 ha). Braaksma (1960) geeft een beeld van het aantal Wulpen. Hij tekent daarbij aan dat een deel van de broedgebieden naar verwachting door ontginning verloren zou gaan, zodat het huidige aantal wel eens lager kan zijn. Op verzoek heeft P. Bossenbroek (Staatsbosbeheer) voor heel Limburg de populaties geschat. L.M.J. van den Bergh (Rijksinstituut voor Natuurbeheer) heeft bij laatstgenoemde schatting commentaar geleverd.

	Hens	Bossenbroek	Van den Bergh	Mulder	Braaksma	Erkens	Aangehouden totaal
Kievit	In 1955 400-500 (RIVON)	1.000					500-1.000?
Scholekster	—	50					50?
Grutto	zeer klein aantal	< 500	< 50	1.600			500?
Tureluur	zeer klein aantal	< 250	< 50				100?
Watersnip	schaarse broedvogel	< 150					100?
Wulp	zeer klein aantal (Peel)	50-100			185	325	200?
Slobeend	klein aantal	zeer weinig					?
Zomertaling	klein aantal	zeer weinig					?
Zwarte Stern	zeer klein aantal						(—)
Kwartelkoning	zeer zeldzaam						(—)

De Kemphaan komt in aantal voor ons niet verder dan maximaal 1500 paar.
Foto: Oene Moedt.

Terwijl Braaksma voor de Wulp een hoger aantal opgeeft dan Bossenbroek komt Erkens (in: Glutz von Blotzheim et al 1977) nog hoger uit.

Hieronder worden de verschillende bronnen geciteerd. Voorts is een kolom opgenomen met de getallen die, bij gebrek aan betere cijfers, als Limburgse populaties zijn aangenomen.

Hoewel deze getallen dus zeer grof zijn, geven ze in elk geval de orde van grootte aan en kunnen daarom wel gebruikt worden voor de totaalschatting voor Nederland. Het is namelijk duidelijk dat Limburg slechts een klein deel van onze weidevogelpopulaties herbergt.

Een totaalschatting voor Nederland

Op grond van de in het voorgaande vermelde cijfers, is het volgende totaalbeeld op te stellen (voor alle biotopen tezamen). Voor twijfels

	Groningen	Friesland	Waddeneilanden	Drenthe	Overijssel	Gelderland	Grote Rivieren	Midden-Nederland	Noord-Holland Noord	West-Nederland	Zeeland	Noord-Brabant	Limburg	Nederland	Schatting Teixeira (1979)
Kieft	10,000— 11,000	45,000	2,700	10,000— 11,000	15,000	8,000— 10,000	8,200— 8,300	11,500 ≥18,000	15,000— 18,000	6,000	10,000— 15,000?	500— 1,000?	500— 1,000?	160,000— 175,000	120,000
Scholekster	7,400— 7,600	22,000	7,600	4,000— 4,500	3,200	800	740— 750	2,600	13,000	5,700	4,000	500— 1,000?	50?	70,000	43,000— 50,000
Grutto	5,300 55,000	40,000— 55,000	850	5,000— 5,100	8,700	2,600	3,100— 3,200	6,300	8,000	6,500	175	2,000?	500?	90,000— 105,000	120,000
Tureluur	2,750	8,500	1,400	700— 750	1,100	400	460— 470	1,250	3,300	2,100	3,500— 4,000	130?	100?	27,000	20,000
Watersnip	310— 320	3,000	100— 120	500-600	280— 330	100	340— 350	200-350	430	<50?	40	?	100?	5,600— 5,900	5,500
Kemphaan	200— 300	425	30?	100— 120	± 20	≤ 100	40	30— 40	350	≤ 50	15	—	—	1,250— 1,500	<1,500
Wulp	6— 12	300— 400	500 11,00-1,200	1,500— 1,800	500-550	35— 40	7— 12	175	220— 280	12	400?	200?	5,000 5,400	<3,000	
Slobeend	370— 380	3,000	250— 300	250 300	350	140	670— 680	1,100	2,750?	3,000	250	100?	?	12,000	9,000— 12,000
Zomertaling	80— 100	300	20— 30?	50	110	25	350— 400	200— 300	125	250	15	50?	?	1,600— 1,800	1,500
Zwarte Stern	130— 150	25— 250	(—)	124	230— 280	—	150— 160	<500	70	290— 330	—	?	(—)	±1,500— 2,000	2,000— 3,000
Kwartekoning	50— 160	15	?	10— 16	?	—	10— 50	?	(—)	?	—	?	(—)	100— 250	≤100

bij bepaalde cijfers wordt verwezen naar het voorgaande.

In de laatste kolom wordt de schatting van Teixeira (1979) vermeld. Dit slechts ter illustratie, want het zou onjuist zijn te concluderen dat bijvoorbeeld de Kievit in enkele jaren sterk zou zijn vooruitgegaan. Reeds eerder is gewezen op de betrekkelijkheid van de gepresenteerde cijfers. De indruk is, dat wij zowel naar beneden als naar boven marges moeten denken, welke enkele tientallen procenten bedragen. Deze komen nog boven op de marges, welke in de tabel voor de meeste soorten reeds zijn aangegeven op grond van het beschikbare materiaal. Op grond van ervaringen van de auteur (Van Dijk 1981b) moet bij sommige soorten eerder rekeninggehouden met onder- dan overschatting. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Kievit. Bij soorten als Kempphaan en Watersnip worden eventuele onderschattingen waarschijnlijk gecompenseerd door de achteruitgang van deze soorten, welke er de oorzaak van is dat telgegevens al spoedig verouderd (te hoog) zijn.

Voor- en achteruitgang

In het voorgaande kwam reeds verschillende malen naar voren dat de aantallen van sommige soorten de laatste circa 10 jaar zijn achteruitgegaan. In Midden-Nederland betrof dit vooral de Watersnip, de Kempphaan en de Zomertaling en tenminste plaatselijke ook de Zwarte Stern, in Noord-Holland Noord eveneens de laatstgenoemde drie soorten, alsook de Grutto en in West-Nederland vooral Watersnip, Kempphaan en Zomertaling, maar ook andere soorten.

Van de Kempphaan broedden in het begin van de jaren vijftig volgens Braaksma (1954), mogelijk nog ruim 6000 'paar'. Glutz von Blotzheim et al (1975) hielden het circa 10 jaar geleden op circa 3000 'paar' en thans is het aantal opnieuw minstens gehalveerd. Timmerman (1980) schetst een zelfde beeld voor Friesland: zeker 3000 hennen in 1954, 1000-1500 hennen tussen 1970 en 1975 en nu nog

circa 425 (buiten de Lauwerszee). In Noord-Holland Noord is de achteruitgang in circa 10 jaar (met circa 2/3) ongeveer even sterk en in Midden-Nederland (met circa 90%) nog sterker. Sterke achteruitgang van ook de 'minder kritische soorten', dus over praktisch de gehele linie van de weidevogelbevolking, (= van de behandelende soorten), treffen wij onder meer aan na de uitvoering van ingrijpende cultuurtechnische werken. Timmerman (1973), De Gelder (1980) en De Jong (1976) geven hiervan treffende voorbeelden. Reeds verbetering van de bemaling, zonder verdere uitvoering van werken, bleek in de polder Oosterwolde (Gelderland) gevolgd te worden door een sterke achteruitgang over praktisch de hele linie (Van Gent 1978, Staatsbosbeheer 1980).

Ook in de provincie Zuid-Holland wordt tegenwoordig een duidelijke achteruitgang ook buiten ruilverkavelingen vastgesteld (onder andere Staatsbosbeheer 1979) en eveneens in Noord-Holland (onder andere De Jong 1980). Aangezien in ruilverkavelingen de snelste achteruitgang is te verwachten en zeer grote delen van Nederland in ruilverkavelingen liggen en daar ook elders de intensivering van de landbouw nog wel door zal gaan, is te verwachten dat op den duur ook de populaties van Kievit, Grutto, Tureluur en Slobbeend landelijk gezien achteruit zullen lopen (zie bijvoorbeeld Noord-Holland Noord- en West-Nederland).

In Midden-Nederland is de aantalsverandering na circa 10 jaar bij deze soorten nog gering, maar de aantalsveranderingen in deelgebieden zijn in een aantal gevallen veel groter.

Het aantal Kieviten is onverwacht hoog. De circa 50% hogere aantallen in de tweede telronde van de Werkgroep Weidevogels Noord-Holland Noord werd overigens niet toegeschreven aan vooruitgang, maar aan onderschattingen bij de eerste telronde.

Wel duidelijk vooruitgegaan is de Scholekster. In Noord-Holland Noord en Midden-N-

In Noord-Holland Noord werd de laatste tien jaar ook achteruitgang van de Grutto geconstateerd.

Foto: Frits van Daalen.

derland is sprake van meer dan een verdubbeling volgens het beschikbare materiaal. Ook het aantal Wulpen (5.000 - 5.400) is duidelijk hoger dan de geraamde circa 2.000 - circa 2.500 paar van Braaksma (1960).

Het is niet duidelijk of deze toename of schijnbare toename alleen op rekening van een toenemende vestiging op cultuurland komt of dat er ook veel te weinig gegevens van cultuurland waren in 1960. Van een zekere toename van de Wulp op cultuurland is ten minste plaatselijk sprake (mededeling A.J. Beintema op Symposium Bioindicatie, 15 oktober 1982).

De aantallen in Nederland en de omliggende landen

Na het voorgaande is het nu interessant iets meer te weten te komen over de populaties in de ons omringende landen.

Reeds eerder, in 1980, heeft De Molenaar een schatting gemaakt van de populaties van enkele soorten in Midden-Europa en de Benelux, waarbij hij zich baseert op gegevens van Mulder (1972) en Glutz von Blotzheim et al (1975, 1977). Het blijkt dat Nederland er zowel wat betreft aantallen als dichtheden duidelijk uitspringt. De aandelen per soort zijn als volgt:

Kievit	50% *)
Grutto	> 90%
Tureluur	50%
Kemphaan	75%

*) exclusief Sleeswijk-Holstein.

In het hiernavolgende is materiaal bijeengebracht voor een nog groter deel van Europa.

Daarbij zijn de in de literatuur gevonden cijfers eenvoudig overgenomen. Daarbij moet worden bedacht, dat de nauwkeurigheidsgraad wel uiteen zal lopen van land tot land. Wij moeten deze getallen dan ook vooral zien als een indicatie voor de orde van grootte.

Voor België staat zeer recent materiaal ter beschikking. (Voet & Maes 1982), mij op verzoek door de heer Voet verstrekt. Alleen voor de Kwartelkoning zijn Lippens & Wille (1972) geraadpleegd.

Voor Groot-Brittannië en Ierland is gebruik gemaakt van de ruwe schattingen uit het rapport van het atlasproject (Sharrock 1976).

Voor Frankrijk is gebruik gemaakt van de ruwe aantalschattingen (klassen welke steeds een factor 10 van elkaar verschillen) uit het rapport met betrekking tot het Franse atlasproject (Yeatman, 1976).

Er zijn in de voetnoten enkele aanvullende gegevens van Cramp et al (1977) en Glutz von Blotzheim et al (1975, 1977) vermeld.

Vervolgens is een kolom opgenomen 'Midden-Europa', exclusief Nederland en België. Dit heeft betrekking op het gebied dat bestreken wordt door het 'Handbuch der Vögel Mittel-Europas' (onder andere Bauer & Glutz von Blotzheim 1968, 1969, Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel 1975, 1977). Aangezien deze gegevens vaak onvolledig waren, zijn aanvullende gegevens verwerkt in een aantal voetnoten.

Recente gegevens met betrekking tot de 'Duitse Bondsrepubliek' zijn voor enkele soorten vermeld door Bauer & Thielcke (1982) en met betrekking tot Sleeswijk-Holstein door F. Ziesemer (brief). Dit heeft geleid tot aanpassing van de aantallen voor 'Midden-Europa' van Grutto (1.000 minder, wellicht is het aantal dan nog te hoog), Kemphaan (minder dan 500 hennen in de Bondsrepubliek, aangenomen is dat van de circa 1.000 buiten Nederland er nog maximaal 700 over zijn), en Tureluur (3.000 minder in de Bondsrepubliek).

Voorts zijn deze gegevens verwerkt in de

In West-Europa zijn Groot-Brittannië en Scandinavië de belangrijkste landen voor de Watersnip.

Foto: Henk Harmsen.

	Denemarken	Zweden	Noorwegen	Finland	Totaal
Kievlit	30.000 — 50.000	120.000	58.000	50.000 — 200.000	280.000 — 430.000
Scholekster	4.000 — 6.000	10.000	40.000	500 — 3.000	55.000 — 60.000
Grutto	400 — 600	500*	65	5 — 50	ca 1.000
Tureluur	4.000 — 8.000	20.000	58.000	3.000 — 12.000	85.000 — 96.000
Watersnip	2.000 — 4.000	150.000	55.000	50.000 — 200.000	257.000 — 410.000
Kemphaan	300 — 600	80.000	15.000	50.000 — 200.000	145.000 — 295.000
Wulp	250 — 350	20.000	5.100	12.000 — 50.000	37.000 — 75.000
Slobeend	500 — 600	8.000	weinig	8.000	17.000
Zomertaling	≤ 200	1.000	—	3.000	4.000
Zwarte Stern	200	200**	?	—	400?
Kwartelkoning	100?	200—500	?	900	1.000 — 2.000?

* Svensson et al noemen 250—300 paar.

** Svensson et al noemen 145—170 paar.

voetnoten (Watersnip, Slobeend, Zomertaling, Zwarte Stern). Voor de Wulp is een correctie uitgevoerd op basis van de gegevens van Bauer & Thielcke (1982), aangevuld met gegevens van Heckenroth & Kipp (1982). Het aantal valt 900 - 1.400 hoger uit.

Ten slotte is een kolom opgenomen voor Scandinavië en Finland. De aantallen van deze landen worden nader uitgesplitst in een afzonderlijke tabel. Van de steltlopers bestaan recente schattingen voor Denemarken (Dybbro 1981), Zweden (Ulfstrand & Högstedt 1976) Noorwegen (Kålås & Byrkjedal 1981), en Finland (Hildén & Hyytiä 1981). Voor de andere soorten ligt dat anders.

Voor Denemarken kon informatie worden geput uit het atlasproject (Dybbro 1976), voor Zweden werden Ulfstrand & Högstedt (1976) weer geraadpleegd en voor Finland Lamplo (1976) voor de eenden en Lippens & Wille (1972), die zich hoogstwaarschijnlijk baseren op gegevens van Merikallio (1958), voor de Kwartelkoning en de Zwarte Stern.

Te oordelen naar de kaarten bij Ogilvie (1975) en Cramp (1977) komt de Zomertaling in Noorwegen niet voor en de Slobeend slechts in klein aantal.

Wat betreft het landschap en de opbouw van de steltloperpopulatie komen Denemarken en een deel van de andere landen nog met West- en Midden-Europa overeen. Noord-Scandinavië daarentegen kan als een voorpost worden beschouwd van het uitgestrekte gebied in de USSR met (bijna) natuurlijke biotopen, waar de aantallen van sommige soorten, bijvoorbeeld de Kemphaan, veel hoger zijn dan in Midden- en West-Europa, zij het dat de dichtheden daar, voorzover bekend, veel lager zijn dan in Nederland (Fabritius 1977).

Gegevens met betrekking tot aantallen Kemphanen in het overwinteringsgebied worden vermeld door Glutz von Blotzheim et al (1975).

Hetzelfde is voor de Watersnip gedaan door de Werkgroep Watersnip (1981).

Wanneer wij de situatie in West- en Midden-Europa bekijken, dan blijkt het beeld echter heel anders uit te vallen en is het kleine Nederland. Volgens Glutz von Blotzheim et al 1975, bedroeg het Nederlandse aandeel circa 10 jaar geleden circa 3/4, namelijk 3.000 in Nederland en 1.000 daarbuiten. In Groot-Brit-

Voor de Slobeend is Nederland een belangrijk bolwerk.

Foto: Hans Schouten GDT.

Het geschatte aantal broedparen in Nederland en de omliggende landen.
The estimated number of breeding pairs in the Netherlands and the surrounding countries.

	Nederland	België	Groot-Brittannië en Ierland	Frankrijk	'Midden-Europa' excl. Nederland en België	Scandinavië en Finland
	The Netherlands	Belgium	Great Britain and Ireland	France	'Central Europe' (sensu Glutz von Blotzheim) without the Netherlands and Belgium	Scandinavia and Finland
Kievit	(<i>Vanellus vanellus</i>)	160.000—175.000	15.000—20.000	± 200.000—1.000.000	10.000—100.000 (2)	250.000—430.000
Scholekster	(<i>Haematopus ostralegus</i>)	70.000	380	± 30.000	100—1.000	55.000—60.000
Gruut	(<i>Limosa limosa</i>)	90.000—105.000	750—780	< 100	100—100 (3)	ca. 1.000
Tureluur	(<i>Tringa totanus</i>)	27.000	210	± 38.000—48.000	100—1.000	65.000—96.000
Watersnip	(<i>Gallinago gallinago</i>)	5.600—5.900	120	± 80.000—110.000	100—1.000	257.000—410.000
Kemphanen	(<i>Phalaropus pugnaux</i>)	1.250—1.500	—	tientallen	< 10	145.000—295.000
Wulp	(<i>Numenius arquata</i>)	5.000—5.400	500—550	± 40.000—70.000	1.000—10.000	37.000—75.000
Sloedeend	(<i>Anas clypeata</i>)	12.000	270—310	± 1.000	1.000—10.000 (4)	17.000
Zomertaling	(<i>Anas querquedula</i>)	1.600—1.800	110—150 (1)	50—100	1.000—10.000 (5)	4.000
Zwarte Stern	(<i>Chlidonias niger</i>)	1.500—2.000	4	0—enkele	1.000—10.000	400?
Kwartelkoning	(<i>Crex crex</i>)	100—250	± 25	± 5.000	1.000—10.000	1.000—2.000?

Bij de Scholekster spant Nederland duidelijk de kroon, gevolgd door Noorwegen en Groot-Brittannië en Ierland. Kennelijk heeft deze soort nog steeds een binding met kustgebieden. Aan de 170.000 paar van het gehele be-

*) De IJslandse ondersoort blijft hier buiten beschouwing.

tannië, Ierland en Frankrijk komt deze soort bijna niet voor.

Dit aandeel van 3/4 geldt dus voor het gehele gebied van West- en Midden-Europa. Afhankelijk van de mate van achteruitgang buiten Nederland, is dit nu 65—75%. Nederland herbergt 55—65% van alle Kemphanen in West- en Midden-Europa, plus Denemarken.

Voor de Watersnip geldt dat Nederland een groot aandeel herbergt op het Europese vasteland, ten zuiden van Scandinavië. Juist deze twee soorten, de Kemphaan en de Watersnip, hebben een hoge indicatiewaarde voor een lage cultuurdruk en/of natte omstandigheden. Zulke omstandigheden zijn veelal ook voor andere organismen van belang, zoals andere vogelsoorten, sloot- en slootkantvegetaties, en dergelijke.

De andere hier behandelde soorten hebben een ander verspreidingsbeeld. Er werd reeds gewezen op de grote aantallen Watersnippen in Groot-Brittannië en Ierland, landen met nog grote oppervlakten aan venen, heidevelen en verwante vegetaties. Daar reageert kennelijk ook de Wulp op, want deze soort is daar veel talrijker dan op het Westeuropese vasteland. Op dit vasteland neemt Nederland weer een niet onbelangrijke plaats in.

Het aantal Kieviten in Nederland is gezien de beperkte oppervlakte van ons land aanzienlijk. Niettemin komen, verspreid over een groter gebied, ook honderdduizenden paren of meer in de buurlanden voor.

(1) omstreeks 1973 nog circa 250.

(2) Volgens Glutz von Blotzheim et al (1975): ± 45.000 paar.

(3) Volgens Glutz von Blotzheim et al (1977): 25-50 paar.

(4) Volgens Cramp et al (1977): onbekend, maar misschien 600—1.000.

(5) Volgens Cramp et al (1977): 1.000—2.000.

(6) In de Bondsrepubliek Duitsland zonder Sleeswijk-Holstein 50.000—60.000 paar, volgens dichtheidsafering op Kaart in Sleeswijk-Holstein zeker 30.000 paar, ook veel in Hongarije.

(7) Alle in BRD en DDR.

(8) In de BRD 7.000 of minder, Polen en DDR onbekend.

(9) Op grond van de gegevens van Bauer & Thielcke (1982): 550-700 voor West-Duitsland, exclusief Nederlandsen, is het aantal voor dat land op niet meer dan 1.000-2.000 te schatten.

(10) Cramp et al (1977) noemen op basis van gegevens van Szilj (1973) voor West-Duitsland circa 1.100 paar, Bauer & Thielcke (1982) noemen nog 600-870 paar.

(11) Bauer & Thielcke (1982) noemen voor West-Duitsland circa 300 paar (sterke afname).

(12) Combinatie van gegevens van Bauer & Thielcke (1982) en Ziesemer (brief) leidt tot een aantal van hooguit enkele honderden in West-Duitsland zonder Beieren, in Beieren misschien meer.

schouwde gebied kunnen wij nog minstens 23.000 toevoegen voor IJsland en de Fär Öer (Glutz von Blotzheim et al 1975), zodat het totaal tegen de 200.000 loopt. Het Nederlandse aandeel daarbinnen is maar liefst circa 35%. Tegenover een totaal van bijna 200.000 paar voor het beschouwde gebied staat een schatting van 750.000 exemplaren als Europese populatie van Scott (1980), terwijl Altenburg et al (1982) vrijwel op het zelfde aantal uitkomen. Hulscher (1971) schat het aantal adulte vogels op circa 2/3, waardoor het aantal broedparen (1/3) op circa 250.000 zou komen, hetgeen redelijk overeenkomt met de eerder genoemde bijna 200.000, voor een deel (wel verreweg het belangrijkste) van Europa. Zoals reeds lang bekend (Mulder, 1972) is Nederland het belangrijkste gebied voor de Grutto, met circa 90% van de populatie van het gehele beschouwde gebied *). Vooral delen van Duitsland herbergen buiten Nederland eveneens belangrijke aantallen, zij het dat er wel aanwijzingen zijn voor achteruitgang, bijvoorbeeld van een geschatte 2.000 paar in Sleeswijk-Holstein volgens Glutz von Blotzheim et al (1977) naar circa 1.100 nu (F. Ziesemer, brief). Opvallend is, dat deze soort in heel Noord-Europa schaars is.

Het Nederlandse aandeel van de Tureluur is eveneens aanzienlijk en omvat circa 30% van de populatie van West- en Midden-Europa en circa 15% van de populatie van geheel West-, Midden- en Noord-Europa.*) Prater (1976) noemt als 1%-niveau van de populatie, die langs de zeekusten van Europa en Noordwest-Afrika overwintert, 2.500, met andere woorden de populatie omvat 250.000 exemplaren, terwijl optelling van de aantallen van het beschouwde deel van Europa circa 175.000 paar oplevert, dat halverwege de winter (wanneer de aantallen door sterfte en dergelijke waarschijnlijk niet geheel zijn teruggebracht tot het niveau van april) toch zeker 350.000-500.000 vogels moet opleveren.

Het cijfer van 360.000 exemplaren, ontleend aan Altenburg et al (1982) voor West-Europa, Middellandse Zee en de gehele Afrikaanse westkust tot en met Zuid-Afrika komt dicht bij de buurt, maar de schatting van Scott (1980) namelijk een broedpopulatie van 200.000 exemplaren in Europa buiten de USSR lijkt zeker 50% te laag.

Op grond van de hier verzamelde gegevens kan de slobbeendpopulatie niet goed worden geschat, maar vermoedelijk bedraagt deze zo'n 30.000-40.000 paar. Scott (1980) noemt 25.000 paar als Noordwesteuropese populatie. Het Nederlandse aandeel voor het gehele beschouwde gebied is dus ongeveer een derde tot de helft.

Evenals bij de Slobbeend is een berekening van het aandeel van onze populatie van de Zomertaling niet zonder meer uit te voeren.

Atkinson-Willes (1976) en Scott (1980) geven hier ook al geen uitsluitsel. Deze soort overwintert voor een belangrijk deel ten zuiden van de Sahara, onder andere in de delta van

de Senegalrivier en in de binnendelta van de Niger (Roux 1976, Traore 1981). Alleen reeds in Mali zijn meer dan een half miljoen Zomertalingen geteld. Deze gegevens doen vermoeden dat de hele populatie wel enkele honderdduizenden paren omvat. Het is echter niet bekend welk deel daarvan aan de Westeuropese trekweg moeten worden toegerekend. Hoewel in elk geval duidelijk is dat het Nederlandse aandeel op de west-palearctische populatie bescheiden is, blijkt uit de tabel wel dat de Nederlandse positie in West-europees verband niet onbelangrijk is.

Van het Nederlandse aandeel van de Zwarte Stern is het op grond van de hiervoor vermelde gegevens nog moeilijker iets te zeggen. Osieck (1982) noemt echter concreet een aantal van circa 3.000 paar voor Noordwest-Europa en 2.000 voor Nederland. De positie van Nederland is dus in Noordwest-Europa zeker belangrijk. Evenals bij de Kempphaan, passen ons op de trek grote aantallen Zwarte Sterns, die kennelijk in meer oostelijk gelegen gebieden broeden. Tanger (1981) en Schouten (1982) noemen aantallen van 83.500-89.000 en 55.000 exemplaren in het IJsselmeergebied. Van de Kwartelkoning is momenteel geen beeld van de internationale status te geven.

SUMMARY

In this article the populations of 11 species which frequently breed in meadows and pastures are estimated for the Netherlands and estimations for other countries are mentioned. The results can be read in the different tables, in the last one of which the scientific names have been added.

Interesting is the great density of most species in the Netherlands, compared with other countries. But also the Dutch portion of the total populations in Western and Central Europe or even Western, Central and Northern Europe is often great. Of all Ruffs (*Philomachus pugnax*) in Western and Central Europe with Denmark 55 — 65% breed in the Netherlands. The Dutch portion of the populations of Curlew (*Numenius arquata*) and Snipe (*Gallinago gallinago*) is high on the continent, but not if we compare with Great Britain and Ireland and Scandinavia with Finland. Of Oystercatcher (*Haematopus ostralegus*) and Black-tailed Godwit (*Limosa limosa*) about 35% and about 90% of the populations of Western, Central and Northern Europe breeds in the Netherlands. For the Redshank (*Tringa totanus*) this is about 15% and even 30% for Western and Central Europe. The Dutch portion of the Northwest European population of the Shoveler is roughly estimated one third to a half, but data are less accurate. Decrease in numbers in the Netherlands is obvious for the Ruff (1954: ± 6000 , now 1250-1500), Snipe, Garganey (*Anas querquedula*) and Black Tern (*Chlidonias niger*). This is best demonstrated in the tables of Midden-Nederland, Noord-Holland Noord- and West-

*) De bij de Scholekster genoemde Fär Öer en IJsland niet meegerekend (geen gegevens).

Nederland. Population trends in other species are not everywhere the same. On a local scale greater fluctuations and sometimes even increase may occur.

The population of the Oystercatcher still increases. The numbers in Midden-Nederland and Noord-Holland Noord are at least the double of the number of about ten years ago.

■ G. van Dijk, Roerdompstraat 31, 3815 BT Amersfoort.

LITTERATUUR:

- Alleijn, W.F. et al (1971): Avifauna van Midden-Nederland. Assen.
- Altenburg, W. et al (1982): Wintering waders on the Banc d'Arguin. Comm. 6 of the Wadden Sea Working Group. Groningen.
- Atkinson-Willes, G.L. (1978): The numerical distribution of ducks, swans and coots as a guide in assessing the importance of wetlands in midwinter. In: Proc. Int. Conf. Cons. Wetlands and Waterfowl, Heiligenhafen, 1974.
- Bauer, K.M. & U.N. Glutz von Blotzheim (1968 & 1969): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Deel 2 en 3 (Anseriformes). Frankfurt am Main.
- Bauer, S. & G. Thielcke (1982): Gefährdete Brutvogelarten in der BRD und im Land Berlin. Die Vogelwarte 31 (3): 183-391.
- Bergh, L.M.J. van den (1978): De broedvogels van de Veluwe. Wet. Med. KNNV no. 128. Hoogwoud N.-H.
- Beintema, A.J. & L.M.J. van den Bergh (1976 & 1977): Relaties tussen waterpeil, grondgebruik en weidevogelstand. Deel I en II. RIN-rapporten.
- Bontenbal, J. (1979): Onderzoek tbv beheer en inrichting van het graslandgebied tussen Harderwijk en Doornspijk. Doctoraalsverslag LH/NB 75/76, no. 26 en 76/77 no. 21.
- Brakema, S. (1954): De Kemphaan als broedvogel in Nederland. SBB-rapport.
- Brakema, S. (1960): De verspreiding van de Wulp als broedvogel. Ardea 48 (1/2): 5-90.
- Brakema, S. (1978): Rapport over de ornithologische betekenis van het rullervakelingsgebied 'Salland-West'. SBB-rapport.
- Brakema, S. (1981): Natuur en landschap in de rullervakelingen Golarle en Hilverbeek. Deel III. SBB-rapport 20-812-3.
- Cramp, S. et al (1977): Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Deel I. Oxford-London-New York.
- Dijk, A.J. van (1974): Onderzoek naar de relatie tussen het veebestand en de broedvogelpopulatie op de Oosterkwelder van Schiermonnikoog. RIN-rapport.
- Dijk, A.J. van & J. Bakker (1980): Beweidings- en broedvogels op de Oosterkwelder van Schiermonnikoog. Waddenbulletin 15 (4): 134-140.
- Dijk, A.J. van & B.L.J. van Os (1982): Vogels van Drenthe. Assen.
- Dijk, G. van (1972): De weidevogelbevolking van het Veluwerandgebied. In: Documentatie over het Veluwerandgebied en het Veluwerand. Rapport LH-NB.
- Dijk, G. van (1981a): Het inventariseren van weidevogels. Limosa 54 (4): 143-144.
- Dijk, G. van (1981b): Het inventariseren van weidevogels. SBB-rapport.
- Dijk, A.J. & L.J. Dijk (1977): Texel-Vogeleiland. Zutphen.
- Dybbro, T. (1976): De danske ynglefugles udbredelse. Copenhagen.
- Dybbro, T. (1981): En oversigt over de danske vadefuglebestande. In: Proc. Second Nordic Congress of Ornithology, 1979.
- Erve, F.J.H. et al (1967): Avifauna van Noord-Brabant. Assen.
- Esselink, P. (1978): De broedvogels van het Lauwerszeegebied. Rapport Zoöl. Lab. RU Groningen/RIJP.
- Fabritius, H.E. (1977): De vogelrijkdom. In: Waterland. Zutphen.
- Gelder, A. de (1980): De invloed van de rullervakeling 'Alblasserwaard' op de weidevogelpopulatie in het gelijknamige gebied. In: Weidevogels in de verdrinking. Zeist.
- Gent, T.J. van (1978): De vogelbevolking van de polder Oosterwolde 1969-1977. Anser (Vogelwacht Noord-Veluwe) 15: 6-11.
- Gerritsen G.J. (1981): Noord-West Overijssel. Onderzoek naar broedvogels, doortrekkers en wintergasten. In de polders. PDD-rapport.
- Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel (1975 & 1977): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Deel 6 en 7 (Charadriiformes). Wiesbaden.
- Grotenhuis, J.W. (1980): Voorkomen, aantalsverloop en biotoopkeus van weidevogels in de Oost-Achterhoek. In: Weidevogels in de verdrinking. Zeist.
- Heckenroth, H. & M. Kipp (1982): Zur Situation des Grossen Brachvogels in Niedersachsen. In: Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 25. Karlsruhe.
- Hens, P.A. (1965): Avifauna van de provincie Limburg. Publ. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XV.
- Hildén, O. & K. Hyttiä (1981): Finlands häckande vadare-populationstendenser och nuvarande utbredning. In: Proc. Second Nordic Congress of Ornithology, 1979.
- Hirschl, W. (1982): De vogelwereld van Texel en haar bedreiging door massa-toerisme en intensieve landbouw. Het Vogeljaar 30 (1): 1-13.
- Homan, J. (1980): Een inventarisatie van de rijke weidevogelgebieden in het rullervakelingsgebied 'Brummen-Voorst'. Rapport Vogelwerkgroep Oost-Veluwe.
- Hulscher, J.B. (1970): De broedstand van Kievit, Grutto, Tureluur en Scholekster in Friesland in 1968-1969. De Levende Natuur 73 (11 & 12): 255-262 & 269-274.
- Hulscher, J.B. (1971): De Scholekster en de Waddenzee. Waddenbulletin 6 (2): 9-13.
- Jong, H. de (1976): Over het beheer van weidevogelpopulaties, mede in relatie tot landinrichtingsprojecten, i.h.b. in Noord-Holland. Cultuurtechnisch Tijdschrift 16 (3): 97-113.
- Jong, H. de (1980): Over het beheer van weidevogelreservaten. In: Weidevogels in de verdrinking. Zeist.
- Jonkers, D.A., G. van Dijk & S. Brakema (1981): De weidevogelbevolking van de polder Arkemheen. Watervogels 6 (4): 187-194.
- Kållås, J.A. & J. Byrkjedal (1981): Vadefuglenes hekkstatus i Norge med Svalbard. In: Proc. Second Nordic Congress of Ornithology, 1979.
- Kno, W.C., m.m.v. G. van Dijk (1981): Weidevogeltellingen in Eemland in 1979. SBB-rapport 1981-9.
- Lampio, T. (1976): Harvest of waterfowl in breeding areas. In: Proc. Int. Conf. Cons. Wetlands and Waterfowl, Heiligenhafen, 1974.
- Linde, H.F. van der, A.L. Jonkers & J. van Diermen (1975): Weidevogelonderzoek in Eemland. SBB-rapport.
- Lippens, L. & H. Wille (1972): Atlas van de vogels in België en West-Europa. Tiel/Utrecht.
- Merikallio, E. (1958): Finnish birds, their distribution and numbers. Fauna Fennica 5: 1-181.
- Molenaar, J.G. de (1980): Bemsing, waterhuishouding, intensivering in de landbouw en het natuurlijk milieu. RIN-rapport.
- Mooser, R. (1973): De vogels van Schiermonnikoog. Wet. Med. KNNV no. 95. Hoogwoud N.-H.
- Mulder, Th. (1972): De grutto in Nederland. Wet. Med. KNNV no. 90. Hoogwoud N.-H.

- Ogilvie, M.A. (1975): Ducks of Britain and Europe. Berkhamsted.
- Osieck, E.R. (1982): Belangrijke waterrijke gebieden in Nederland. *Limosa* 55 (2) : 43-55.
- Peetsma, J. (1982): Verslagen van de wachten over 1981. Bijlage van *Vanellus* 34 (1)
- Ploeg, D.T.E. van der et al (1976 & 1977): Vogels in Friesland. Deel I & II. Leeuwarden.
- Prater, A.J. (1976): The distribution of coastal waders in Europe and North Africa. In: Proc. Int. Conf. Cons. Wetlands and Waterfowl, Heiligenhafen, 1974.
- Roux, F. (1976): The status of wetlands in the West African Sahel: their value for waterfowl and their future. In: Proc. Int. Conf. Cons. Wetlands and Waterfowl, Heiligenhafen, 1974.
- Schouten, C. (1982): Voorkomen en doortrek van de Zwarte Stern in het IJsselmeergebied. *Limosa* 55 (2) : 56-58.
- Scott, D.A. (1980): A preliminary inventory of wetlands of international importance for waterfowl in West-Europe and North-west Africa. IWRB. Slimbridge.
- Sharrock, J.T.R. (1976): The Atlas of Breeding Birds in Britain and Ireland. Aylesbury.
- Spaans, A.L. & C. Swennen (1968): De vogels van Vlieland. Wet. Med. KNNV no. 75. Hoogwoud N.-H.
- Staatsbosbeheer, Cons. NB-Utrecht (1977): De natuurwetenschappelijke betekenis van de Lopikerwaard. SBB-rapport.
- Staatsbosbeheer, Cons. NB-Zuid-Holland (1979): Notitie betreffende de weidevogels in de Vijfheerenlanden.
- Staatsbosbeheer (1980): Overzicht van de weidevogelstand in de Eempolders, de polder Arkemheen en de polder Oosterwolde (Gld.). Nota tbv bezoek NB-raad.
- Svensson, L. et al (1978): Sveriges Fåglar. Stockholm.
- Swennen, C. & L.L.M. de Bruijn (1980): De dichtheid van broedterritoria van de Scholekster op Vlieland. *Limosa* 53 (3) : 85-90.
- Tanger, D. & P. Zomerdijs (1980): De achteruitgang van de Zwarte Stern als broedvogel in Noord-Holland Noord. De Pieper 19 : 79-82.
- Tanger, D. (1981a): Het verloop van de broedseizoenen van weidevogels in 1978 en 1979 in Starnmeer en Westwouderpolder. De Graspieper 1 (2) : 65-70.
- Tanger, D. (1981b): Verslag van een Zwarte Stern-telling in het IJsselmeergebied op 16 augustus 1980. Watervogels 6 (2) : 73-76.
- Teixeira, R.M. (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. 's-Graveland.
- Timmerman Azn., A. (1973): Weidevogelgebieden, ontstaan en toekomst. Rapport SBB, Cons. NB-Friesland.
- Timmerman Azn., A. (1980): Weidevogels in het weidse Friesland. Noorderbreedte 4 (2) : 44-48.
- Timmerman Azn. A. & K. Vlaser (1979): De Banckspolder op Schiermonnikoog: vegetatie en broedvogelbescherming op een weidebedrijf. Waddenbulletin 14 (3) : 135-141.
- Traore, Namory (1981): The ornithological importance of the Central Delta of the Niger and its future. IWRB-Bulletin 47 : 87-90.
- Ulfstrand, S. & G. Högstedt (1976): Hur många fåglar häckar i Sverige. *Anser* 15 : 1-32.
- Valk, A. (1976): De broedvogels van Ameland. Wet. Med. KNNV. no. 112. Hoogwoud N.-H.
- Voet, H., H. Mees & P. Maes (1982a): Broedvogelinventarisatie van de steltlopers in Vlaanderen in 1981. De Wielewaal 48 (6) : 201-218.
- Voet, H. & P. Maes (1982b): Weidevogelpopulaties in België. Nota.
- Vogelwerkgroep Grote Rivieren (1979): Vogels van de Grote Rivieren. Utrecht/Antwerpen.
- Vogelwerkgroep Oost-Veluwe (1979): Broedvogelinventarisatie ruilverkaveling 'Twello'. Rapport.
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland (1981): Randstad en broedvogels. Tilburg.
- Werkgroep Weidevogels Noordhollands Noorderkwartier (1982): Weidevogels in Noordhollands Noorderkwartier. Publ. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland.
- Werkgroep Watersnip (1981): Analyse van ringgegevens uit enkele Noord- en West-Europese landen betreffende de Watersnip. Rapport Directie Faunabeheer. Den Haag.
- Yeatman, L. (1976): Atlas des Oiseaux nicheurs de France de 1970 à 1975. Parijs.
- Zomerdijs, P.J. et al (1971): Broedvogels van Noord-Holland Noord. Zaandijk.
- Zomerdijs, P.J. (1977): De achteruitgang van de Kemphaan als broedvogel in Noord-Holland Noord. De Pieper 16 : 77-91.
- Zomerdijs, P.J. (1978): De achteruitgang van de Zomertaling als broedvogel in Noord-Holland Noord. De Pieper 17 : 69-74.

De Kwartelkoning heeft in ons land een populatie van maximaal 100-200 paar.

Foto: H.L.M. Tromp.

